

Fra en redaktørs krigsdagbok

9. april 1940 var en tragisk dag for pressefriheten i Norge. Med ett slag var avisene underlagt sensur av Nazi-Tyskland og Quislings vesle NS-flokk. Hvilke virkemidler benyttet okkupantene seg av for å oppnå det de ville?

BJØRN HOELSETH
redaksjonen@sb.no

Sandefjords Blads redaktør, Arne Hoffstad, var blant dem som måtte ta store og tunge avgjørelser i krigens første måneder, som det enten å stanse avisen eller finne en måte å tilpasse seg på som tjente lokalsamfunnet og motstandskampen på lengre sikt.

Fra og med 16. april merket ansvarlig redaktør at Norge ikke lenger hadde noen fri presse. Inn på fjernskriveren kom en truende melding fra noe som kalte seg «Rikspressesjefen» og var knyttet til Quislings kupp-regjering. I meldingen blir en rekke navngitte aviser beskyldt for «illoyal og landsskadelig reportasje». Dersom disse og andre aviser tror de kan «fortsette med denne trafikk, tar de feil», skriver rikspressesjefen truende.

Deretter følger det tett med nesten daglige instruksjoner fra «Presseabteilung». Walter Wilson i daværende Høirepressens Oslokontor påtok seg etter press å være bindeledd mellom sensurmyndighetene og Høyres avisgruppe. Det var en praktisk ordning fordi den enkelte avis da ikke behøvde å kontakte Reichskommissariat hver dag direkte.

Det lydige administrasjonsrådet

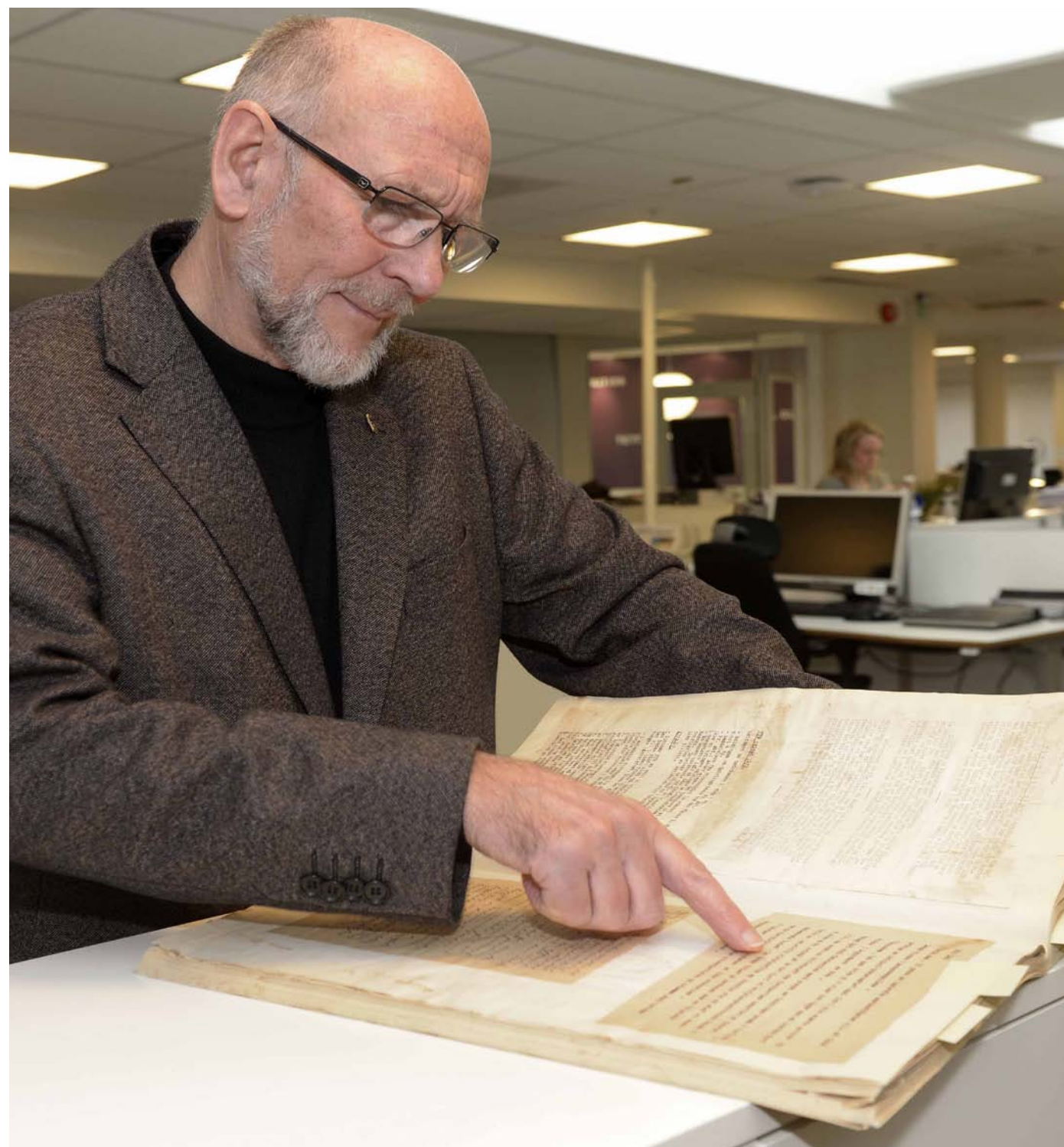
I slutten av april 1940 sender det sivile norske administrasjonsrådet ut en instruks det har fått av den tyske okkupasjonsmakten. Brevet går til alle politimesterne i de besatte områder:

«Avisenes og tidsskriftenes sjefredaktører er ansvarlige for at det ikke blir trykt noe som kan være skadelig eller ufordelaktig for Det tyske rike, den tyske forsvarsmakt og Det tyske rikets øvrige innretninger, eller som endog bringer til uttrykk et fiendtlig sindelag mot Det tyske rike eller som kunne fremkalle et slikt sindelag hos leseren».

Brevet er videresendt «hr. redaktør Hoffstad» av politimesteren i Sandefjord, Kjartan Bruun-Hansen. Han var tyskvennlig og meldte seg inn i Nasjonal Samling 25. september 1940. Bruun-Hansen forlanger at det hver dag skal sendes ham det første trykkeeksemplar av bladet, «om nødvendig med ekstrabud».

«Holde hjulene i gang»

Tyskerne var i denne tiden, da kampe fortsatt pågikk flere steder i landet, på tå hev for alt som kunne skade krigføringen. Det gjaldt å få folk til å opptre

SENSURPROTOKOLL: Artikkelforfatteren viser fram redaktør Arne Hoffstads «sensurprotokoll».

FOTO: OLAF AKSELSEN

så normalt som mulig, gå på jobb, «holde hjulene i gang». Og for all del ikke yte motstand, sabotere eller på annen måte gjøre det vanskelig å opprettholde ro og orden.

De truende meldingene til sjefredaktør Hoffstad fortsatte i mai og månedene deretter. Han får klar beskjed om hvilke artikler som skal trykkes, og hvilke begivenheter som ikke skal omtales. Et krav om innlevering av militære våpen og ammunisjon til tyskerne «bedes inntatt på fremtredende plass og med stort utstyr». Proklamasjoner fra Terboven, rikskommissæren for de besatte norske områder, må offentliggjøres uten forsinkelse. Ordrene kom fra «Abteilung für Volksaufklärung und Propaganda. Gruppe Presse» som holdt til i Stortingsbygningen.

Skjelne mellom det gode og onde
Sandefjords Blad gir i slutten av mai et

signal til leserne om at de må «lese mellom linjene» og indirekte forstå at lokalavisen er underlagt sensur. SB siterer Mandals Avis: «Vi håper inderlig at det norske folk i disse dager har spist såpass av kunnskapens tre at de kan skjelve mellom det gode og det onde det leser i avisene og hører i kringkastingen». Dessuten bringer avisen videre byråmeldinger om krigens gang ute i Europa og antyder at de tyske styrkene er hardt presset ved Narvik.

25. mai blir SB og andre aviser som tar inn slike artikler og tekster skarpt kritisert av Reichskommissar. I et eget brev (på tysk) til Arne Hoffstad blir det krevet at Wehrmachts pressemeldinger om de seierrike tyske erobringene blir trykket i sin helhet.

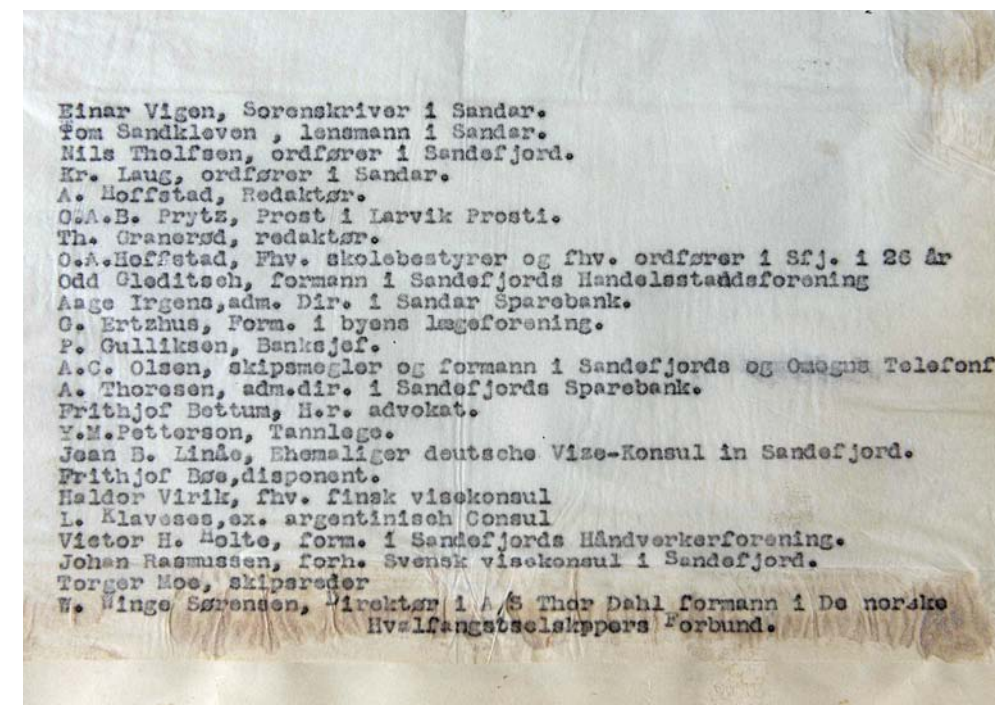
Både i smått og i stort blir det knesatt regler: Ordet «verdenskrig» skal ikke brukes. Ingen skipsbevegelser skal omtales. Reportasjer fra de utbombede norske byer og tettsteder skal det ikke

skrives noe om unntatt positive artikler om gjenoppbygging.

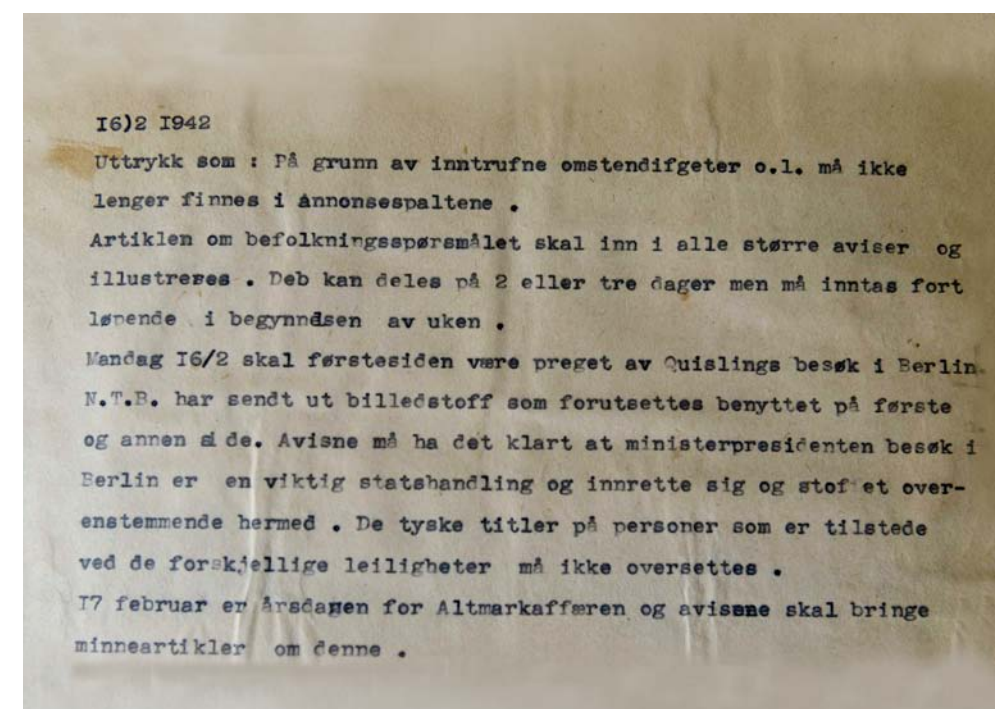
Forbudt å skrive om været

Det skal overhodet ikke skrives om været, hverken storm eller stille, regn eller tørke, temperatur eller barometerstand. Det er forbudt å skrive om lyn- og tordenvær. Hvis lynet slår ned og det oppstår brann, kan brannen omtales, men ikke lynet som årsak. Man er vel redd for at de allierte skal få verryppinger ved å overvåke norsk presse.

I tillegg til å pålegge avisen å trykke det Reichskommissær ønsker, er det mye som etter hvert blir forbudt. Først skal britiske filmstjerner og skuespillere ikke omtales. Etter at amerikanerne kommer med i krigen, gjelder det samme for amerikanske filmstjerner. Selv uskyldige tegneserier blir satt under lupen. «Skipperen» er svært suspekt, det får avisene bare lov til å bruke ut året 1941.

SENSUR: Et eksempel på hvor detaljert sensuren var.

DØDSDOM: Disse forsøkte å overbevise tyskerne om at en dødsdom burde omgjøres

Illegal avis og flukt

Fra 29. august 1942 ble avisene Sandefjords Blad (H) og Vestfold (V) slått sammen til én avis under navnet Sandefjords Presse, SP. Vestfold Fremtid (A) var stanset helt av tyskerne allerede sommeren 1940. Arne Hoffstad var sjefredaktør i SP.

Han hadde med seg redaktør Ole Lind, og fra avisen Vestfold først Kristian Laug, så Thoralf Granerød og til sist Øvind Vindal Christensen. Disse forsto snart at de måtte utgi illegale aviser dersom befolkningen i Sandefjord skal få et riktig bilde av hva som faktisk skjedde rundt dem.

Særlig gjaldt dette etter at folks radioapparater ble inndratt i september 1941. Redaksjonen fikk låne en stensilmaskin («duplikator») av Avholdslaget, og laget små og enkle trykksaker som ble distribuert på en diskret måte. De 150 eksemplarene («Les og send videre») gikk fra hånd til hånd og ble lest av mange.

Flukt over hustakene

Denne skjulte virksomheten fortsatte helt til disponent Frank Waallann ble arrestert i slutten av august 1944. På kontoret hans i Vestfolds lokaler fant en tysk soldat den illegale avisen, og arrestasjoner fulgte umiddelbart.

Mens dette pågikk i Vestfold tvers over gaten, fikk Ole Lind, som ledet det illegale avisarbeidet, så vidt tid til å gripe duplikatoren og flykte med den over hustakene.

Helgen 21-22. oktober fant redaktør Hoffstad tiden inne til å flykte til Sverige, mens redaktørene Granerød og Vindal Christensen forlot Sandefjords Presse i protest. En NS-redaktør, Olaf Bøe, ble så innsatt fra 13. november 1944. Han ble under rettsoppjøret etter krigen dømt til 10 års fengsel.

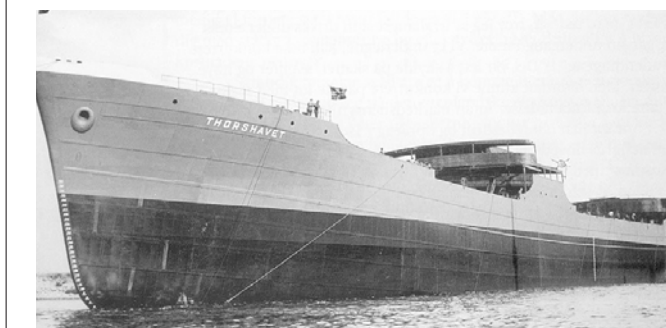

Hvaltannarbeid

Før 1930 var spermhvaltenner relativt uvanlige. Men så, fra midten av 1930-årene da det minket på blåhval og finnhval, ble det fanget stadig flere spermhval. I 1950-årene var det så mange spermhvaltenner rundt omkring i byen at selv skolene hadde velfylte lagre. Da var det fritt fram for elevene til å uttrykke sine kunstneriske ferdigheter også i dette materialet. Seilbåten over ble laget på Virik skole i 1960 og består av en pusset spermhvaltann med en barde som seil, holdt oppe av en vaklevoren mast i messing. Produktet åpenbarer verken kunstneriske eller andre ferdigheter. Men likevel – gøy var det å lage den!

Tekst: Odd Galteland
Bilde: Erik Evensen

M/T Thorshavet

Motortankeren Thorshavet på 11 015 brt. ble bygd ved Deutsche Werft AG, Finkenwarder, Hamburg i 1938 for Bryde & Dahls Hvalfangerselskap A/S (A/S Thor Dahl). Ved krigsutbruddet befant tankeren seg i Port Said. Gikk så et halvt år mellom Gulfen og Australia/Afrika med olje. Ble deretter dirigert til England før den ble satt inn i transport av olje mellom Karibien og amerikanske havner. Så fulgte Atlanterhavsfart Amerika - Storbritannia og lokalfart mellom britiske havner før hun ble sendt til Trinidad for å hente 15 000 tonn brenselolje til Storbritannia. 3. november 1942, kort tid etter hun hadde forlatt Trinidad fullastet med olje, dukket den tyske ubåten U-160 opp. Thorshavet ble rammet av 2 torpedoer i maskinrommet på styrbord side. Tre liv gikk tapt.

Tekst: Odd Galteland
Bilde: Ragnar Iversen

SANDEFJORD
LOKALHISTORISKE SENTER
på Pukkestad gård

Har du bidrag til denne siden?

Levér det i avisresepsjonen, mrk. Lokalhistorisk senter. Bilder merkes med hvem, hva, hvor, når, og helst med en beskrivelse. Husk navn og adresse på utlåner. Har du elektronisk stoff, send det til sv-er-lu@online.no

Sandefjord Lokalhistoriske senters redaksjonsgruppe:
Sideansvarlig: Harald Fevang.
Bildeansvarlig: Svein Olav Løberg.
Medarbeidere: Sven Erik Lund, Ragnar Iversen, Bjørn Hoelseth, Dag I. Børresen, Odd Galteland og Tor Børresen.
Kontaktperson: Sven Erik Lund, tlf. 928 27 154

